

תיקים באפילה

זיכרון גורלי

01 אוק', 2014

פרופ' אורן גזל אייל

סיפור הרשעתו של בני שמואל בהסתמך על חלום של בתו, מעורר תחושות קשות. אולם הצגת הסיפור כהרשעה המבוססת על חלום, אינה עושה צדק עם בית המשפט. האב הורשע על בסיס הזיכרון של בתו, שהחלום אותו חלמה כשהיתה בת 23, היה רק הטריגר להצפתו מחדש, לאחר שהזיכרון של האירועים, אבד לחלוטין במשך יותר מעשור.

תחושת הזיכרון של ורד דורון, הבת, חזקה ומוחשית. היא זוכרת היטב כיצד אבא שלה אנס אותה במשך שנים. היא זוכרת כיצד מגיל 3 עד גיל 11, מספר פעמים בשבוע, הוא היה נכנס לחדר שבו ישנה עם שתי אחיותיה הגדולות, והיה מבצע בה את זממו. היא זוכרת אפילו כיצד הוא אנס אותה במיטת הוריה כשאמה לידה, ערה ומודעת למתרחש. הזיכרון הזה מוחשי עד כאב, ויש להניח שהסבל הנורא שדורון עוברת בכל יום שהזיכרון צף מחדש קשה מנשוא. למרות זאת, ההחלטה להרשיע את בני שמואל באונס בתו - שגויה.

שתי גרסאות אפשריות נבחנו בבית המשפט. האחת, שדורון הדחיקה במשך שנים את הזיכרון הטראומטי ועם הזמן הוא עלה וצף, מדויק ומהימן. השנייה שהזיכרונות, למרות מוחשיותם, אינם מהימנים אלא הם נבנו במוחה עקב נסיבות חייה עד כי הם נראים בעיניה כזיכרונות אמיתיים. שתי החלופות נראות מוזרות על פי ההיגיון הפשוט של רובנו.

זיכרון, בוודאי של ארוע משמעותי שעברנו, נתפש בעינינו כדבר רציף, וקשה לנו לחשוב על ארוע משמעותי, טראומטי, ששכחנו לחלוטין ופתאום צף במוחנו. קשה לנו גם להאמין כי הזיכרון יתעתע בנו עד כי ארוע שמעולם לא היה - יישתל בו כעובדה קיימת. השאלה

מה מהחלופות סביר יותר היא שאלה מדעית בעיקרה. והנה, בתחום המדעי הרלבנטי, בקרב חוקרי פסיכולוגיה, התאוריה של זיכרונות מודחקים-משוחזרים לא זכתה עד היום לאישוש באופן הנדרש במדע. רבים מהחוקרים סבורים שתופעה כזו, של טראומה המודחקת וכעבור שנים רבות משוחזרת בדיוק, כלל לא קיימת. למרות שהסוגיה במחלוקת שנים רבות, אין עדיין בכתבי העת המובילים, אלו שבוחנים מחקרים בסטנדרטים אקדמיים מתאימים, פרסומים רציניים המאששים את קיומה של התופעה.

אמנם מאז ראשית ימי הפסיכואנליזה מטפלים רבים, הנחשפים במהלך הטיפול לזיכרונות מעין אלו, מאמינים בקיום התופעה. לצורך טיפול קליני, הם גם לא באמת נדרשים לבחון אמפירית אם הזיכרון של הלקוח שלהם אמיתי או כוזב, די בכך שהוא זיכרון אמיתי מבחינת המטופל כדי לטפל בו. אולם חוקרים המבקשים לבחון האם זיכרונות מודחקים-משוחזרים אלו משקפים אמת עובדתית – לא מצאו לכך כמעט כל ביסוס. מנגד, מחקרים רבים מראים כי אנשים בגירים ובריאים בנפשם מאמינים באמונה שלמה בזיכרונות של ארועים שמעולם לא התרחשו: מזיכרונות על ארועי ילדות שהומצאו ועד זיכרונות של אנשים המאמינים בכנות כי הם נחטפו על ידי חיזרים לצורכי ניסוי, והוחזרו.

[השופטת בדימוס רוטלוי: "בני שמואל היה צריך להיות מזמן בבית הכלא"](http://www.ha-)
(makom.co.il/poat/tikim-fishbain-saviona-rotlevy)

איור: ליוי וינטר

*

לצורך ההכרעה המשפטית, אין צורך להכריע בוויכוח בין מטפלים המאמינים בקיום התופעה לחוקרים המראים שאין לה אישוש מדעי. די אם נבחן אם סוגית הזיכרונות המודחקים-משוחזרים כמו שבוחנים סוגיה מדעית אחרת במשפט. שנים חלפו עד שביט המשפט שוכנע כי בדיקות DNA מעניקות רמת ודאות מספקת, והן מקובלות מספיק על הקהילה המדעית, כדי שהם יתקבלו כראיה. מנגד, משקלה של טביעת נעל כראיה - נמוך מאוד כיום, שכן קשה להעריך את שיעורי הטעות של הבדיקה.

בדומה, בדיקת פוליגרף, אינה קבילה כי שיעורי הטעות שלה גדולים. אלא שככל שאפשר להעריך את שיעורי הטעות של זיכרונות שצצים בחלוף השנים, הם בוודאי גדולים יותר, ומכל מקום, אין בסיס להערכה שהם קטנים יותר. (שמואל אגב נבדק בפוליגרף ונמצא דובר אמת על פי הבדיקה). ההחלטה של בית המשפט להרשיע על בסיס ראיה ששיעורי

הטעות שלה לא ידועים, ועל פי ההערכות המדעיות הם ככל הנראה גבוהים, היא השגיאה העיקרית של בית המשפט בשלושת התיקים שהגיעו להכרעתו בעניין בארבע השנים האחרונות.

אולם גם אם נניח, כמו בית המשפט, כי שתי האפשרויות שהוצגו סבירות, והשאלה אם הזיכרון מהימן או שגוי תלויה בראיות הנוספות – הרי שההרשעה כאן שגויה. נראה שבית המשפט בחר למזער את משקלן של כל הראיות המחלישות את גרסת האונס, ולהעצים את משקלן של אלו שנתפשו כמחזקות אותה.

לחיזוק טענות התביעה, בית המשפט מזכיר את הידרדרות מצבה הנפשי של המתלוננת זמן מה לאחר הפסקת ביצוע העבירות. הוא מתאר באריכות את מצבה הנפשי לאורך שנות התבגרותה ואת ההידרדרות בהקשרים רבים של חייה, תוך הדגשת ההידרדרות בתחום המיני. אלא שראיות אלו משתלבות היטב גם עם האפשרות שהזיכרון שגוי, ונוצר כדי להשלים את המצוקות והקשיים הגדולים בחייה של הבת.

גם התסמינים הפוסט-טראומטיים האחרים של המתלוננת כגון התקפי החרדה שלה וקשיי השינה לא יכולים לבסס את אמינות זיכרונה, שכן תסמינים אלו יכולים לנבוע מטראומה אחרת ידועה או לא ידועה (כך, למשל, המתלוננת הותקפה מינית בהיותה בת שמונה על ידי שכן וזכתה ליחס מזלזל מצד סביבתה הקרובה כשהתלוננה על כך). הם יכולים גם להיות תוצר של הזיכרון השגוי. בית המשפט מזכיר גם כי הזיכרון למעשה התגבש לאורך זמן וכי היו רמזים קודמים לכך שהמתלוננת חשדה כי אביה פגע בה מינית, אולם מחקרים רבים מראים כי זיכרון שגוי מתעורר בצורה הדרגתית כזו: בתחילה כזיכרון מופשט בלא פרטים ובהמשך כסיפור סדור הרבה יותר ומפורט.

ראיה נוספת המוזכרת באריכות כחיזוק היא טענת הבת, הנתמכת בעדויות אמה ואחותה שהעידו לטובתה, כי האב הנחה את בנותיו לישון בלא תחתונים. בני שמואל מכחיש טענה זו, אולם הוויכוח כולו (כמו גם מחלוקות ספורות אחרות באשר לארועי הילדות) נראה בלתי קשור, שכן ברור שבחלוף שנים כה רבות בין הארועים לבין החקירות, אחד הצדדים או שניהם עשויים לזכור ארועים שוליים כמו זה בצורה שונה. ייתכן גם שאחד הצדדים שיקר בחקירה כדי לחזק את גרסתו, שבה הוא מאמין בכנות. קשה לראות בכך ראיה לאונס.

ראיה אחרת שלה ניתן משקל גדול הוא טענת אחותה של המתלוננת כי כשהיא עימתה את

האב עם הטענות של המתלוננת נגדו הוא ענה תשובה מתחמקת כמו "איני בטוח במאה אחוז". אולם האב טען שתשובתו התייחסה לטענות האחות בדבר קללות ואלימות ולא לטענות האונס; והאחות עצמה אמרה בחקירתה במשטרה כי ייתכן שהאב לא הבין את השאלה כהלכה, אם כי בבית המשפט העידה כי כוונתה בשאלה היתה ברורה לאב והסבירה שבחקירתה במשטרה רצתה להגן על אביה.

למול הראיות כמו אלו, עומדות עובדות רבות שהופכות את סיפור ההתעללות המתמשכת להרבה פחות סביר. כך, האם שהעידה לטובת בתה (היא התגרשה מהנאשם בעקבות התלונות) הכחישה לחלוטין את טענת הבת כי האב ביצע בה אונס במיטת ההורים אל מול פניה כשהיא ערה. כהסבר לסתירה הוצעה האפשרות שהבת טעתה והאונס במיטת ההורים בוצע כשהאם ישנה – אולם גם הסבר זה שאינו משתלב עם עדותה במשטרה, ונראה בלתי סביר. בנוסף, על פי זיכרונה של דורות, בוצעו בה מאות מעשי אונס בחדר קטן בו ישנה במשותף עם שתי אחיותיה הגדולות. למרות זאת האב לא חשש שהאחיות יתעוררו, והאחיות באף אחד מהמקרים לא התעוררו.

יצוין שאחת האחיות העידה לטובת המתלוננת אולם לא דיווחה על אף ארוע של אונס שאותו ראתה. גם העובדה שקרום הבתולין של המתלוננת נקרע לראשונה כשקיימה יחסי מין עם אחר בגיל 15, לא סייעה לעורר ספק סביר, שכן לקראת עדותה בבית המשפט (זמן רב אחרי שנחקרה על כך במשטרה) טענה המתלוננת כי האב לא חדר באופן שקורע את קרום הבתולין.

*

האמת היא שיתכן שבית המשפט צודק. ייתכן שמאות מעשי אונס יתבצעו בחדר שבו ישנות שתי בנות עשרה והן אף פעם לא יתעוררו. ייתכן שאדם לא יחשוש לאנוס את בתו מול עיני אמה. ייתכן שבת תחשוב שאמה ערה כשהיא נאנסת אבל בעצם היא ישנה. ייתכן גם שקרום הבתולין לא יקרע לאחר מאות מעשי אונס אלא רק לאחר קיום יחסי מין מרצון בפעם הראשונה. ייתכן שיומנה יזכיר בפירוט שהיא הותקפה מינית על ידי שכן, ולא יזכיר את מעשי האונס הרבים שביצע בה אביה. הכל אפשרי. אולם במשפט פלילי, מותר לחפש סיפור גם אם הוא חריג ובלתי סביר, שישתלב עם העובדות הידועות כדי לבסס ספק סביר באשמתו של אדם. אין מקום לעשות זאת כדי לקבוע את אשמתו מעבר לספק סביר.

מבחינת תחושותיה, זיכרונותיה וחוויותיה, ורד דורון היא נפגעת עבירה. הכאב שלה אמיתי ומוחשי. עם זאת, הכאב עצמו, אמיתי ומוחשי ככל שיהיה, אינו יכול לשמש כראיה לאמיתותה של עצם העבירה. ייתכן שהרשעת האדם שהיא זוכרת כי פגע בה מביאה לה מעט מזור. אולם על מערכת המשפט לבחון האם יש ספק סביר כי המעשים בוצעו, גם בעבירות מין מזויעות כמו אלו שעולות מזיכרונה של ורד דורון.

הפרופ' אורן גזל אייל הוא סגן הדיקן וראש המרכז לחקר משפט, פשיעה וחברה באוניברסיטת חיפה וחבר האקדמיה הצעירה הישראלית

["החלטתי לתת לנאשמים זמן מסך" - הבמאי מויש גולדברג \(http://www.ha-](http://www.ha-)
<http://makom.co.il/post/tikim-moish-goldberg-beni-shmuel>

עוד באותו נושא: [תיקים באפילה \(tikim-baafela/\)](http://tikim-baafela/)

תגובות לזיכרון גורלי

עזרו לנו להמשיך לעשות כאן עיתונות. עשו לנו לייק או שייר או ציוץ והכי טוב - הכל ביחד

בנוסף אולי תאהב/י

<http://www.ha-makom.co.il/post/dana-dimant-jerry-seinfeld>

<http://www.ha-makom.co.il/post/david-peretz-mifal>

<http://www.ha-makom.co.il/article/bashan-yerucham>

<http://www.ha-makom.co.il/post/shira-last-notice>

ילד הבועה